

Datu analīze par sociāli ekonomisko situāciju reģionos

3.3.1. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt privāto investīciju apjomu reģionos, veicot ieguldījumus uzņēmējdarbības attīstībai atbilstoši pašvaldību attīstības programmās noteiktajai teritoriju ekonomiskajai specializācijai un balstoties uz vietējo uzņēmēju vajadzībām” ietvaros

Reģionālās politikas pamatnostādņēs ir norādīts, ka reģionālās attīstības atšķirības Latvijā joprojām ir ievērojamas un ar līdzšinējiem pasākumiem nav izdevies panākt izšķirošas izmaiņas teritoriju attīstības rādītāju nelabvēlīgo atšķirību samazināšanā. Galvaspilsētas Rīgas (Rīgas statistiskā reģiona) un tās apkārtnes ekonomiskās attīstības rādītāji ir ievērojami augstāki nekā pārējā valsts teritorijā. Rīgas pilsētas IKP 2012.gadā veidoja vairāk kā pusi jeb 52,2 procentus no valsts kopējā IKP, Rīgas plānošanas reģiona IKP – divas trešdaļas jeb 66,8 procentus no valsts kopējā IKP, savukārt pārējo reģionu daļas IKP bija robežās no 6,1 - 14,6 procentiem.¹

Monocentriskā attīstība rada nelabvēlīgu vidi saimnieciskajai darbībai reģionos, veicina iedzīvotāju aizplūšanu no mazāk attīstītām teritorijām ar ierobežotām nodarbinātības iespējām, kas vēl vairāk samazina šo teritoriju izaugsmes iespējas. Rezultātā daudzās lauku teritorijās ir raksturīgs zems apdzīvotības blīvums, īpaši teritorijās, kas atrodas tālāk no galvaspilsētas.² Iedzīvotāju koncentrēšanās ap galvaspilsētu, bezdarbs un darbavietu trūkums reģionos ir vieni no būtiskākajiem izaicinājumiem, kas rada šķēršļus gan reģionu, gan visas valsts izaugsmei kopumā. Šo problēmu rezultātā nepilnvērtīgi tiek izmantots reģionu izaugsmes potenciāls.

Kā uzsvērts gan Reģionālās politikas pamatnostādņēs, gan Partnerības līgumā Eiropas Savienības investīciju fondu 2014.-2020.gada plānošana periodam nozīmīgs reģionālās attīstības atšķirību cēlonis ir zema saimnieciskās darbības aktivitāte reģionos un nepilnīgi priekšnoteikumi tās paaugstināšanai. Lielākā daļa piesaistīto investīciju, uzņēmumu un darba vietu koncentrējas galvaspilsētā Rīgā un tās apkārtnē. 2013.gadā Rīgas plānošanas reģionā piesaistīto nefinanšu investīciju apjoms bija 2 543 *euro* uz vienu iedzīvotāju, bet pārējo reģionu rādītāji sasniedza 53-75 procentus no Rīgas plānošanas reģiona apjoma.³ 69 procenti aizņemto darba vietu atrodas Rīgas plānošanas reģionā⁴, savukārt reģionos ārpus Rīgas ir ievērojami augstāks bezdarbs nekā Rīgas plānošanas reģionā (2014.gada novembra beigās Rīgas plānošanas reģionā bezdarba līmenis bija 5,2 procenti, pārējos reģionos – 8,0-17,6 procenti)⁵.

Vairāk kā puse (57,7 procenti) ekonomiski aktīvo tirgus sektora statistikas vienību⁶ 2013.gadā darbojās Rīgas plānošanas reģionā⁷; 2012.gadā tajā uz 1000 iedzīvotājiem bija 56,9

¹ Centrālā statistikas pārvalde. IKG10_11. Iekšzemes kopprodukts statistiskajos reģionos (faktiskajās cenās). Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__ikp/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0.

² Latvijas austrumu daļā, kā arī vairākās vietās Kurzemē, apdzīvotības blīvums novados nav lielāks par 10 cilv./km², bet Pierīgā tas nav mazāks par 50 cilv./km², dažviet pat ir lielāks par 100 cilv./km² (CSP dati).

³ Centrālās statistikas pārvaldes dati par 2013.gadu.

⁴ Centrālā statistikas pārvalde. JVSG011. Aizņemtās darbavietas pa reģioniem vidēji gadā. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__aiznemtdv/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0.

⁵ Nodarbinātības valsts aģentūra. Bezdarba situācija valstī. 2014.gada novembris. Pieejams: http://www.nva.gov.lv/docs/28_54995a1cf0e857.61048453.docx.

⁶ Ietver pašnodarbinātās personas, individuālie komersanti, komercsabiedrības, zemnieku un zvejnieku saimniecības.

⁷ Centrālā statistikas pārvalde. SRG021. Tirgus sektora ekonomiski aktīvās statistikas vienības sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem un galvenajiem darbības veidiem. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzreg/uzreg__ikgad__01_skaitis/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0.

individuālie komersanti un komercsabiedrības, pārējo plānošanas reģionu rādītāji veidoja tikai 33-45 procentus no Rīgas plānošanas reģiona apjoma.⁸

Reģionos ārpus Rīgas ir būtiski augstāks pašnodarbināto īpatsvars (2013.gadā Rīgas pilsētā tas bija – 20 procenti, Pierīgas statistiskajā reģionā – 34 procenti, pārējos reģionos – 39-51 procenti), kā arī augstāks individuālo komersantu īpatsvars (Rīgas pilsētā – 3,0 procenti, Pierīgas statistiskajā reģionā – 4,7 procenti, pārējos reģionos – 5,4-8,0 procenti)⁹, kas liecina, ka reģionos trūkst darba devēju.

Darbības programmā „Izaugsme un nodarbinātība” atspoguļotie aptaujas dati¹⁰ liecina, ka investori galvenokārt izvēlas investīcijas veikt nacionālas nozīmes attīstības centros, kam savukārt ir nozīmīga loma darbavietu radīšanai pašvaldībā.

Viena no problēmām, kāpēc vairāki investīciju projekti nav īstenoti Latvijā, bet gan citās valstīs, ir rūpnieciska zonējuma zemesgabalu trūkums ar atbilstošu infrastruktūru¹¹. Investori labprātāk izvēlas zemes gabalu ar gatavu infrastruktūru, nevis zemes gabalu ar neatbilstošu zonējumu vai bez infrastruktūras, tomēr tikai 17 procenti no brīvajām teritorijām ir tādas, kurās nav infrastruktūras trūkumu. Atbilstoši VARAM veiktajai pašvaldību aptaujai¹² kopumā 7 365,97 ha tika novērtēti kā platība, kuru varētu piedāvāt komersantiem komercdarbībai. Vienlaikus 6 104,66 ha platībai bija nepieciešama publiskās infrastruktūras sakārtošana un esošais piedāvājums ir vērtējams kā komersantu vajadzības neapmierinošs. Pašvaldību sniegtā informācija liecina, ka galvenie trūkumi ir pieslēgumu infrastruktūra – nepilnīgi vai neesoši ceļu, elektrības, gāzes, ūdens, siltumapgādes un kanalizācijas pieslēgumi pie pilsētas vai pašvaldības pamattīkliem. Šāda infrastruktūra prasa lielus kapitālieguldījumus, kuru komersantiem trūkst, vai to atmaksāšanās ir pārāk ilga – attiecīgi līdzekļu trūkums šādiem ieguldījumiem kavē jaunu ražošanas komersantu izveidi, esošo darbības produktivitātes pieaugumu un paplašināšanos. No kopējām komersantu veiktajām nefinanšu investīcijām 2012.gadā tikai 4 procenti veido investīcijas būvniecībā un tikai 0,9 procenti inženierkomunikācijās.

Darbavietu trūkums reģionos ir saistīts arī ar augstākām uzņēmumu darbības izmaksām attālakas atrašanās vietas dēļ, mazu vietējo tirgu un augstākām transporta izmaksām uz lielākiem tirgiem.¹³ Galvaspilsētas reģions uzņēmumiem piedāvā labāku infrastruktūru, visu nozīmīgo transporta mezglu pieejamību, lielāku tirgu, plašu darbaspēka pieejamību, līdz ar to komersanti/investori daudz biežāk izvēlas savus uzņēmumus izvietot galvaspilsētas tuvumā, nevis reģionos, par ko liecina arī iepriekš apskatītie statistikas dati. Tādējādi galvaspilsētā un tās tuvākajā apkārtnē pastāv virkne dabisku priekšnoteikumu uzņēmējdarbības attīstībai,

⁸ Valsts reģionālās attīstības aģentūra. Plānošanas reģionu, republikas pilsētu un novadu attīstības pamatrādītāji. Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/plan_reg_pils_novadu_att_rad_2013_euro.xls.

⁹ Centrālā statistikas pārvalde. SRG051. Tirgus sektora ekonomiski aktīvās statistikas vienības statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un novados. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/uzreg/uzreg__ikgad__01_skaitis/?tablelist=true&rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0.

¹⁰ Darbības programma “Izaugsme un nodarbinātība”, 254.rindkopa.

¹¹ Latvijas preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādņu 2013.-2019.gadam 4.pielikums, sadaļa „Konstatētie šķēršļi ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) ienākšanai Latvijā”.

¹² VARAM 2012.gada jūlijā – novembrī veiktā 30 attīstības centru pašvaldību aptauja par brīvajām platībām esošajās industriālajās zonās un perspektīvajām industriālajām zonām (īss apkopojums iekļauts Reģionālās politikas pamatnostādnēs 2013.-2019.gadam nodaļā „5.1.1.1.Atbalsts starptautiskas, nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem”).

¹³ Šī vispārējā tendence reģionu attīstībā aprakstīta pētījumā: Hervik, A., Rye, M., Molde, M. (2014) An empirical and theoretical perspective on regional differentiated payroll taxes in Norway. Dati, kas parāda, ka šī tendence ir attiecināma arī uz Latviju (darbavietas un uzņēmumi visvairāk koncentrējas Rīgā un tās apkārtējās pašvaldībās u.tml.), pieejami ikgadējos Valsts reģionālās attīstības aģentūras izdotajos pārskatos „Reģionu attīstība Latvijā”. Atrašanās vietas nozīme un ietekme uz izmaksām ārvalstu investoru vērtējumā aprakstīta arī Latvijas Preču un pakalpojumu eksporta veicināšanas un ārvalstu investīciju piesaistes pamatnostādņu 2013.-2019.gadam (apstiprinātas ar MK 2013.gada 17.jūnija rīkojumu Nr. 249) 4.pielikumā.

savukārt tās attīstībai reģionos nepieciešami papildus stimuli – nepieciešams uzlabot pašvaldību, kas atrodas ārpus galvaspilsētas apkārtnes, pievilcību uzņēmējdarbības veikšanai. Nepieciešama arī pašvaldību aktīvāka līdzdalība, uzlabojot uzņēmējdarbības vidi pašvaldības teritorijā, ņemot vērā, ka pašvaldības vislabāk pārzina uz vietas pieejamos resursus uzņēmējdarbībai.